

INFORMACE O NÁVRHU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Ministerstvo spravedlnosti

1. Zhodnocení stavu současné platné právní úpravy

Platný občanský zákoník byl přijat v roce 1964. Vychází z poměrů 60. let a z tehdejších názorů na soukromé právo, které byly ideologickým zdrojem při rekodifikačních pracích probíhajících v letech 1963 – 1965.

Během těchto legislativních prací došlo k výrazné partikularizaci soukromého práva do řady samostatných právních předpisů a toto schéma zůstalo zachováno do současnosti. Stojí koncepčně na myšlence slabého, štíhlého občanského zákoníku, který není určen k tomu, aby sehrál roli kodifikace integrující celé soukromé právo, a proto jej doplňují obsáhlé, na občanském kodexu více méně nezávislé zvláštní zákony či zákoníky, odděleně upravující i tradiční občanskoprávní témata (typicky jde o právo rodinné, do jisté míry i o kolizní normy občanského práva hmotného).

Tyto partikularizační tendence po roce 1989 paradoxně ještě zesílily. Občanský zákoník z r. 1964 byl sice zejména zákonem č. 509/1991 Sb. výrazně novelizován, a přizpůsoben tak do jisté míry novým společenským potřebám, jednalo se však o řešení chápáné od počátku jako provizorní. Na tomto výsledku nic nezměnila ani víc jak dvacítko dalších dílčích novel občanského zákoníku.

V diskusi se k různým obecným i dílčím problémům nové koncepce a rekodifikace občanského práva postupně vyjádřily všechny relevantní vědecké autority ze soukromoprávních oborů a řada odborníků z praxe. Uvedená diskuse vyústila v tyto obecně sdílené závěry:

a) Základ úpravy soukromého práva (totiž občanský zákoník, zákon o rodině a zákoník práce) představují zákony přijaté v totalitním období a přes četné novelizace jsou tím zřetelně poznamenány. Jejich původní koncepce ovlivňuje, např. způsobem a metodou zvolené úpravy (a v některých případech i obsahově), také tyto pozdější novely, nehledě k tomu, že některé novelizační úpravy občanského zákoníku hledaly inspiraci např. v tzv. středním občanském zákoníku z r. 1950 (v zákoně č. 141/1950 Sb.).

b) Občanský zákoník neplní funkci, jakou podobné kodifikace v právních řádech obvykle mají, zejména není integrujícím zákonem pro celou soukromoprávní oblast. To je vyvoláno jednak jeho původním určením jako kodifikace zaměřené převážně jen na úpravu spotřebitelských vztahů a z toho plynoucí systematikou zákoníku, tak i souborem novel z 90. let, které sice původní systematické uspořádání občanského zákoníku zcela rozrušily, ale nebyly s to vytvořit jeho nový sjednocující myšlenkový základ.

c) Aktuální struktura a systematika občanského zákoníku není jen neobvyklá (lze spíše tvrdit, že zákoník dnes žádnou systematiku nemá), ale zejména je nekonzistentní a nepřehledná. Občanský zákoník je tak dnes charakterizován hybridním a ne zcela logickým obsahem, iracionálním a nepřehledným uspořádáním a malou koordinací s dalšími soukromoprávními předpisy (zákon o rodině, zákoník práce, obchodní zákoník atd.); ty naopak, vzhledem k absenci integrující role občanského zákoníku, mají tendence vytvářet dílčí zákonné úpravy od občanského zákoníku se oddělující a "soběstačné".

Lze říci, že výše zmíněná roztržičnost úpravy občanskoprávních vztahů v několika různých právních předpisech nedůvodně zatěžuje i samotnou praxi. Člověk při řešení své záležitosti musí sledovat nejen občanský zákoník, ale také např. zákon o rodině, obchodní zákoník či další právní předpisy. Smyslem nového občanského zákoníku je soukromé právo kodifikovat a učinit z něj jednotný systém občanského práva hmotného. I proto a po vzoru zahraničních právních úprav se navrhuje řadu institutů přesunout z různých právních předpisů do jedné normy, která bude základní normou občanského práva hmotného.

Můžeme konstatovat, že téměř jednoznačně se dospělo k názoru, že platná úprava soukromého práva dnešním, a tím spíše budoucím poměrům nevyhovuje. Jako příklady nevyhovujících institutů lze uvést úpravu absolutní neplatnosti právních úkonů, která stíhá jednání osob pro velmi široce formulované důvody, aniž by bylo přihlédnuto k vůli jednajících, pojetí prekluze soukromých práv, preference státního (dříve socialistického) vlastnictví, hypertrofie kogentního způsobu právní regulace, nedostatečná podpora autonomie vůle (svobody) či fatální podcenění osobních a osobnostních práv, statusových otázek atd. Platný občanský zákoník rovněž není zákonem upravujícím soukromoprávní vztahy v jejich souhrnu, jak by bylo možné předpokládat, ale zaměřuje se především na vztahy majetkové. Právní úprava rodinně právních vztahů byla zařazena do zvláštního zákona (zákon č. 94/1963 Sb.), pojištění bylo z velké části vyčleněno do zvláštního zákona o pojištění smlouvě (zákon č. 37/2004 Sb.), obchodně právní závazkové vztahy se jaksí „hybridně“ spravují obchodním zákoníkem (zákon č. 513/1991 Sb.) a občanským zákoníkem apod.

2. Obsah a vývoj první fáze rekodifikace civilního práva

V první fázi rekodifikace civilního práva se předpokládá přijetí třech nových kodexů. Stěžejní normou je nový občanský zákoník. Na něj pak navazuje zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) a zákon o mezinárodním právu soukromém.

Návrh občanského zákoníku a na něj navazující normy jsou výsledkem jedenácti let kontinuálních prací rekodifikační komise Ministerstva spravedlnosti, která byla ustavena z nezávislých expertů.

Výsledkem celé rekodifikace má být přijetí třech norem, které budou základem celého občanského práva hmotného a zajištění jejich provázanosti na další právní předpisy českého právního řádu.

Celá rekodifikace občanského práva hmotného je nutná především z následujících důvodů:

- nutnost rozejít se s myšlenkovým světem socialistického práva,
- vytvořit právní prostředí obdobné právnímu prostředí ve státech západní Evropy,
- zpřehlednit český právní řád v oblasti občanského práva hmotného a
- zajistit řádné provedení mezinárodních závazků ČR do předpisů občanského práva hmotného.

V další fázi je třeba vypracovat návrh zákona, kterým se promítnou změny přijaté v rámci rekodifikace soukromého práva do všech ostatních právních předpisů. K tomuto kroku je třeba přistoupit až ve chvíli, kdy budou tři základní normy rekodifikace součástí platného práva ČR.

Návrh občanského zákoníku

Navrhovaný občanský zákoník reaguje na potřebu změny v soukromém právu.

Návrh sleduje celkový příklon k evropským kontinentálním konvencím. Politická restituční ideje dualismu práva soukromého a veřejného, z níž vychází rovněž náš ústavní pořádek, jakož i obecné přijetí ideje soukromého práva v duchu evropských právních tradic novodobou českou právní doktrínou, vyžadují důsledný obrat směrem od marxisticko-leninské koncepce právního systému a jeho funkcí. To vyžaduje i odpovídající kodexovou

úpravu navazující na tuzemské právní tradice, jak se vyvíjely do roku 1948, a stejně tak i na standardy států, jejichž právní řády náležejí do oblasti kontinentální právní kultury.

Základním obecným ideovým zdrojem rekonstrukce je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z r. 1937, který nebyl jako zákon přijat kvůli událostem následujícím po mnichovské dohodě. Z koncepčního hlediska má význam, že tento vládní návrh sledoval modernizační revizi rakouského obecného zákoníku občanského (ABGB) z r. 1811 v jeho konfrontaci s novějšími evropskými zákoníky, zejména německým a švýcarským. Se zřetelem k tomu třeba zdůraznit, že se jednalo o návrh myšlenkově soudržný, s jasným filosofickým zázemím převzatým z rakouského zákoníku, koncepčně navazující na tradice středoevropského právního myšlení.

Návrh z roku 1937 byl podroben podstatné obsahové revizi. Revizní práce vycházejí ze tří základních myšlenkových zdrojů. Jimi byly:

- a) kritické vyhodnocení vývoje občanského a soukromého práva platného na našem území od počátku 19. stol. do současnosti, včetně příslušných literárních výstupů;
- b) kritické vyhodnocení závažnějších občanských kodexů z okruhu evropské kontinentální kultury (zejména se jedná o zákoníky rakouský, švýcarský, německý, dále italský, nizozemský, polský; z nejmodernějších úprav se bere v úvahu občanské zákoníky Québecu a Ruska, přihlíží se rovněž k zákoníku francouzskému, belgickému, španělskému i portugalskému, rovněž k občanskému právu Lichtenštejnska a některým dalším úpravám);
- c) úprava příslušných mezinárodních smluv a nařízení i směrnic přijatých na úrovni Evropské unie, jakož i návrhy vznikající na této úrovni.

Návrh nového občanského zákoníku je systematicky rozvržen do pěti částí. Podle legislativních zvyklostí se jednotlivé části zákonů dělí na hlavy, díly a oddíly. Pro lepší přehlednost kodexu je v zásadě dodržováno pravidlo, že jeden paragraf má obsahovat až na výjimky nanejvýš dva odstavce. Příbuzné nebo tématicky spjaté instituty jsou řazeny od jednodušších ke složitějším a od obecných ke zvláštním.

Zahrnuje úpravu soukromoprávních vztahů počínaje statusovým právem osob (osobnost, svéprávnost), rodinně právními vztahy, absolutními právy majetkovými (vlastnictví, držba, služebnost, dědické právo), relativními právy majetkovými (závazky) a který se vztahuje i na podnikatele.

Smyslem navrhovaných změn je zejména větší dispozitivnost, komplexnost a systematicčnost úpravy soukromoprávních vztahů, její zjednodušení a zpřesnění.

Nový kodex dbá také na svoji vnitřní přehlednost, tak aby byl zákoník pro uživatele co nejpohodlnější. Snahu o přehlednost navržené úpravy neodráží jen celkové rozvržení látky v systému celého zákona, ale i stavba jednotlivých paragrafů osnovy. Byla přijata zásada, že jeden paragraf má zásadně obsahovat nanejvýš dva odstavce a že jeden odstavec paragrafu má v zásadě obsahovat nanejvýš dvě věty. Ač nebylo možné dodržet tyto zásady v každém jednotlivém případě ze systematických důvodů s ohledem na potřebu ucelenosti úpravy určitých skutkových podstat v jednotlivých ustanoveních, přece jen ji naplňuje více než devět desetin všech ustanovení osnovy, zatímco paragrafy o třech odstavcích se vyskytují řídko a ty rozsáhlejší jsou v osnově zcela ojedinělé.

Návrh občanského zákoníku se též snaží o jazykovou jednotu a čistotu. Návrh používá pojmy, které jsou běžné mluvě bližší (např. pojem „svéprávnost“ oproti stávajícímu „způsobilost k právním úkonům“). O vyšší srozumitelnosti textu oproti jiným legislativním návrhům svědčí i posudek Ústavu pro jazyk český.

Návrh občanského zákoníku reflektuje rovněž skutečnost, že Česká republika je již téměř pět let členem Evropské unie a z tohoto postavení pro ni vyplývají závazky, zejména povinnost dostatečně transponovat příslušné směrnice práva Evropské unie a nutnost upravit český právní řád tak, aby jeho právní normy nebyly v rozporu s evropskými nařízeními. Nový občanský zákoník též respektuje závazky vyplývající z mezinárodních smluv.

Vztah nového občanského zákoníku k pracovnímu právu:

Návrh občanského zákoníku nemá ambici zasahovat do pracovního práva, a proto ponechává úpravu vzniku, změn a zániku pracovního poměru, jakož i úpravu práv a povinností zaměstnance a zaměstnavatele z pracovního poměru jako dosud speciální zákonné úpravě. Přesto se jeví jako potřebné zařadit do občanského zákoníku navržené ustanovení § 2239. Předně je jím vyjádřeno, že pracovní smlouva (a stejně tak i jiné smlouvy zakládající mezi stranami závazek k výkonu závislé práce) je institut soukromého práva i to, že subjektivní práva a povinnosti založené touto smlouvou jsou právy a povinnostmi soukromoprávní povahy. Dále pak i to, že jakkoli se úprava pracovní smlouvy a pracovního poměru vyhrazuje zvláštnímu zákonu, půjde právě o zákon zvláštní, vůči němuž plní občanský zákoník funkci zákona obecného. Tím bude utvrzen běžný, konvenční právní režim

typický pro kontinentální právo, pro nějž je v soukromoprávní oblasti typická subsidiarita obecného zákona vůči zákonu speciálnímu. Konečně se zařazením tohoto ustanovení do občanského zákoníku respektuje systematické hledisko, vzhledem k němuž má občanský zákoník kodifikovat souhrn soukromoprávních smluvních typů.

Díl 3

Pracovní poměr

§ 2239

(1) Pracovní poměr, jakož i práva a povinnosti zaměstnance a zaměstnavatele z pracovního poměru upravuje jiný zákon. Totéž platí v rozsahu stanoveném jiným zákonem o smlouvách o výkonu práce zakládajících mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem obdobný závazek.

(2) Na práva a povinnosti zaměstnance a zaměstnavatele se nepoužijí ustanovení tohoto zákona o ochraně spotřebitele.

Návrh zákona o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) je druhým předkládaným kodexem. Návrh zákona navazuje na současný obchodní zákoník, avšak s nezbytnými úpravami vyplývajícími jak z koncepce rekodifikace soukromého práva, tak z nezbytné reakce na vývoj práva obchodních společností v okolních státech, jakožto jednoho z nejrychleji se vyvíjejícího právního odvětví.

Předpokládá se zamezení jakékoliv duplicitě institutů občanského a obchodního práva, ledaže by její potřeba plynula z principu speciality zákona. Návrh zákona, stejně jako návrh občanského zákoníku, zapracovává příslušné směrnice.

Návrh zákona o mezinárodním právu soukromém

Zákon o mezinárodním právu soukromém je taktéž součástí první fáze rekodifikace civilního práva. Jeho účelem je především stanovit pravidla pro řešení případů s mezinárodním prvkem. V řízení o občanskoprávních věcech může mezinárodní prvek spočívat např. v tom, že účastníkem řízení je cizinec, nebo určitý procesní úkon (provedení

důkazu, doručení písemnosti) je třeba provést v cizině, nebo se žádá o uznání a výkon cizího rozhodnutí atd. Platí pravidlo, že ustanovení zákona se použije jen tehdy, jestliže smlouva závazná pro Českou republiku a vyhlášená ve Sbírce zákonů nebo ve Sbírce mezinárodních smluv nestanoví jinak. Do zákona se navrhuje zakotvit i tzv. mezinárodní právo procesní. Tím je myšlen souhrn norem upravujících postup soudů a jiných orgánů a účastníků v soukromoprávním řízení s mezinárodním prvkem.

Příprava paragrafovaného znění návrhů zákonů byla dokončena na jaře 2008. V květnu téhož roku byl návrh občanského zákoníku zaslán do meziresortního připomínkového řízení. Následně byly do meziresortního připomínkového řízení zaslány i dva ostatní kodexy, a to zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) a zákon o mezinárodním právu soukromém. Na podzim roku 2008 probíhalo vypořádání připomínek a v lednu 2009 byly všechny tři návrhy předloženy vládě. Na jaře 2009 pak byly návrhy projednávány komisemi a plénem LRV. V květnu 2009 byly návrhy zaslány do Poslanecké sněmovny jako sněmovní tisky č. 835, 836 a 837. Minulá Poslanecká sněmovna je však neprojednala.

3. Současný stav prací

S ohledem na skutečnost, že přijetí 3 základních norem rekodifikace civilního práva je součástí koaliční smlouvy, Ministerstvo spravedlnosti pokračuje v projednávání těchto zákonů.

Ministerstvo spravedlnosti již projednalo změny zákonů v rekodifikačních komisích, dopracovalo texty zákonů a zaslalo je do meziresortního připomínkového řízení a k připomínkování široké veřejnosti. V současné době již zpracovává připomínky k novému občanskému zákoníku a k zákonu o mezinárodním právu soukromém. Připomínkové řízení k zákonu o obchodních korporacích skončí v půlce února. Podstatnější změny se budou týkat především občanského zákoníku, avšak není vyloučeno, že v důsledku toho bude nutné provést úpravy i v dalších dvou předpisech.

Mezi prozatím zapracované změny patří:

1. Zapracování ustanovení týkajících se vlastnictví bytů do návrhu občanského zákoníku (§1096 a násl.)

Do textu nového občanského zákoníku byla nově zařazena pasáž o bytovém spoluvlastnictví. Vlastnictví bytu doposud upravuje zvláštní zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů). Vzhledem k tomu, že vlastnická práva k nemovitostem jsou upravena již v současném občanském zákoníku, není důvod, aby bytové spoluvlastnictví bylo obsaženo ve zvláštním zákoně. Nově se definuje vlastnictví jednotky jako vlastnictví bytu a spoluvlastnictví domu. Ve variantním zpracování je provedeno určení podílu na společných částech domu (podle hodnotového hlediska nebo podle velikosti podlahových ploch). V dalších ustanoveních nový občanský zákoník reaguje zejména na nedostatky současné praxe.

2. Otázka šestiměsíční lhůty na popírání otcovství (§731 a násl.)

Nový občanský zákoník reaguje na nález Ústavního soudu Pl ÚS 15/09, který zrušil ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině. Úprava v novém občanském zákoníku navrhuje zakotvení subjektivní a objektivní lhůty k popření otcovství manželem matky. Subjektivní lhůta šestiměsíční bude běžet ode dne, kdy manžel pojme důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte. Nejpozději však bude moci popírat do šesti let věku dítěte.

3. Cenné papíry (§ 488)

Nová úprava reaguje na novelu zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, od Ministerstva financí, která je nyní ve vládě. Nově se připouští vydávání cenných papírů, které nejsou výslovně upraveny zákonem, tedy cenné papíry nepojmenované, které přesto budou považovány za cenný papír podle českého práva, se všemi důsledky z toho plynoucími. Stanoví se minimální náležitosti pro takové cenné papíry.

Do vlády by měly být předloženy všechny tři předpisy tvořící páteř rekonstrukce soukromého práva do konce března 2011. Poté je čeká projednání v pracovních komisích Legislativní rady vlády a v plénu Legislativní rady vlády. V květnu 2011 očekáváme projednání a schválení návrhů vládou a jejich předložení Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, pokud možno tak, aby Sněmovna schválila návrh v prvním čtení ještě před prázdninami a přikázala jej k projednání výborům.

Zatímní navržená účinnost nových zákonů je od 1. ledna 2013.

Příloha I. Historie návrhu

2000/2001 – věcný záměr

Návrh nového občanského zákoníku je výsledkem deseti let kontinuálních prací rekodifikační komise Ministerstva spravedlnosti, která byla ustavena z nezávislých expertů a hlavního autora návrhu prof. dr. JUDr. Karla Eliáše v lednu 2000. Věcný záměr občanského zákoníku schválila vláda usnesením č. 345 z 18. dubna 2001.

2005 – první paragrafové znění

První kompletní pracovní materiál paragrafového znění byl představen v červnu 2005 a bylo k němu uspořádáno mnoho diskusních fór a konferencí.

květen 2007 – druhé paragrafové znění

Na základě veřejné diskuse a připomínek byl návrh rekodifikační komisí znovu dopracován a v květnu 2007 byla představena druhá pracovní verze návrhu.

červen 2007/srpen 2008 – roční expertní posuzování (Nejvyšší soud + 10 minitýmů)

Ministerstvo spravedlnosti pověřilo v červenci 2007 na 40 nezávislých expertů zpracováním odborných stanovisek. Z analýzy stanovisek bylo potvrzeno, že návrh je nezbytným krokem k modernizaci práva v České republice. Některá „slabá“ místa návrhu byla během roku 2008 dopracována cca 80 odborníky z řad advokátů, soudců, notářů či akademické obce rozdělených do deseti minitýmů.

září/prosinec 2008 – 3 měsíční otevřené připomínkové řízení

Návrh byl poté rozeslán do meziresortního připomínkového řízení, v rámci kterého se mohla k novému občanskému zákoníku vyjádřit široká odborná i laická veřejnost prostřednictvím emailové schránky obcansky.zakonik@msp.justice.cz. Podobný postup je plánován i pro nové připomínkové řízení plánované na začátek roku 2011.

leden – duben 2009 – pracovní komise a plénum LRV, vláda

Na začátku ledna roku 2009 byl návrh odeslán do vlády, kde byl projednán nejprve ve speciálně vytvořených komisích Legislativní rady vlády a poté projednán v plénu Legislativní rady vlády na jejím výjezdním zasedání v Kroměříži. Vláda schválila návrh občanského zákoníku svým usnesením č. 510 ze dne 27. dubna 2009.

od května 2009 do voleb v červnu 2010 – Poslanecká sněmovna

Návrh byl odeslán 7. května 2009 Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR (sněmovní tisk č. 835). Poslanecká sněmovna v minulém volebním období návrh neprojednala.

Příloha II. Systematika návrhu OZ

Návrh nového občanského zákoníku je systematicky rozvržen do pěti částí. Podle legislativních zvyklostí se jednotlivé části zákonů dělí na hlavy, díly a oddíly. Pro lepší přehlednost kodexu je v zásadě dodržováno pravidlo, že jeden paragraf má obsahovat až na výjimky nanejvýš dva odstavce. Příbuzné nebo tématicky spjaté instituty jsou řazeny od jednodušších ke složitějším a od obecných ke zvláštním.

Kodex začíná **obecnou částí první**, kde jsou především vymezeny jednotlivé pojmy, se kterými následně text občanského zákoníku pracuje. Osu celé úpravy občanského zákoníku představuje člověk a jeho zájmy. Právní postavení člověka jako jednotlivce, včetně úpravy práv výlučně a přirozeně spjatých s jeho osobou, je klíčové téma první části zákoníku.

Část druhá občanského zákoníku se věnuje rodinnému právu – upravuje práva a povinnosti osob, které v různých rolích vystupují v rodině. Ustanovení se zabývají institutem manželství, právy a povinnostmi manželů, rodičů a dětí, stejně jako dalšími formami příbuzenství, dále je upraveno osvojení a práva a povinnosti mezi dětmi a dalšími osobami, které jim nahrazují rodiče či jejich funkci nějak doplňují.

Část třetí návrhu zákona upravuje absolutní majetková práva. Návrh nového občanského zákoníku se vrací ke klasické a přehledné systematické úpravě věcných práv. Navrhovaná struktura vymezuje postupně držbu, vlastnictví, spoluvlastnictví, věcná práva k cizím věcem (právo stavby, věcná břemena, zástavní právo a zadržovací právo) a správu cizího majetku, dědické právo.

Čtvrtá část návrhu zákona zabývající se relativními majetkovými právy řeší vznik závazků a jejich obsah, zajištění a zánik. Dále obsahuje závazky z jednotlivých právních jednání i závazky z deliktů. Ustanovení nového občanského zákoníku věnující se jednotlivým smluvním typům z hlediska počtu paragrafů tvoří nejobsáhlejší část návrhu.

Poslední část pátá návrhu občanského zákoníku upravuje ustanovení společná, přechodná a závěrečná. Tato ustanovení upravují zejména pravidla přechodu ze současně platné právní úpravy na nový právní pořádek.

